

FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

NEGYEDÉVENKÉNT MEGJELENŐ TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

XVI. évfolyam

Főszerkesztő
CSANDA GÁBOR

Főmunkatárs
FAZEKAS JÓZSEF

A szerkesztőbizottság elnöke
ÖLLÖS LÁSZLÓ

Szerkesztőbizottság

Bíró A. Zoltán, Csanda Gábor, Fazekas József, Fedinec Csilla, Gyurgyík László,
Huncík Péter, Lampl Zsuzsanna, Lanstyák István, Liszka József,
Mészáros András, Simon Attila, Szarka László, Tóth Károly, Végh László

Tartalom

Tanulmányok

LISZKA JÓZSEF

Hol ringtak a bölcsők? Kérdések és válaszkísérletek a Kőműves
Kelemenné balladájával kapcsolatban 3

KERÉNYI ÉVA

Gömöri fürdőélet a 19. században I. 33

LANSTYÁK ISTVÁN

A fordítási egyenértékűség néhány válfajáról. Szempontok a magyar
Újszövetség-fordítások és revíziók vizsgálatához 61

CSERNICSKÓ ISTVÁN

Ukrajna nyelvi helyzete egy amerikai film szinkronja tükrében 93

HUSZÁR ÁGNES–KEGYES ERIKA

Nyelvtani nem, női foglalkozásnevek és gender 105

BILÁSZ BOGLÁRKA–LUCIA SATINSKÁ

„A kétnyelvűség jegyében”. Nyelvmenedzselés szlovák–magyar
Facebook-oldalakon 121

BAJCSI ILDIKÓ

Női szerepek kisebbségi helyzetben. Magyar női sorsok a két
világháború közötti Csehszlovákiában 131

BOLEMANT LILLA

Női szempontok a (cseh)szlovákiai magyar irodalom és újságírás történetében (1919–1938)	157
---	-----

Közlemények

PÜSPÖKI NAGY PÉTER

Lehetőségek és választások	169
----------------------------------	-----

Könyvek

Cs. Nagy Lajos: Medvesalja magyar nyelvjárási atlasza (<i>Koncsol László</i>)	187
Csernicskó István: Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010) (<i>Gazdag Vilmos</i>)	188
Csernicskó István: Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010) (<i>Bátyi Szilvia</i>)	192
Tamáská Máté: Kassa-vidék településképei. Tamáská Máté: Falvak az uradalmak helyén. A megszűnt nagybirtok telepes községeinek építészete 1945 után (<i>Vajda Barnabás</i>)	195



Realizované s finančnou podporou Úradu vlády Slovenskej republiky
– program Kultúra národnostných menšín 2014

FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

A szerkesztőség címe: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Park u. 4., 931 01 Somorja. E-mail: csanda@foruminst.sk • Kiadja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja. IČO: 34 028 587. Felelős kiadó: Tóth Károly igazgató • Nyomdai előkészítés: Kalligram Typography s.r.o., Érsekújvár • Nyomta: Kanovits média s.r.o., Dunaszerdahely • Megjelent a Szlovák Köztársaság Kormányhivatala támogatásával • Példányszám: 600 • Ára: 3 € • 2014. március • Nyilvántartási szám: EV 904/08 • ISSN 1335-4361 • Internet: <http://www.foruminst.sk> • Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

FÓRUM SPOLOČENSKOVEDNÁ REVUE

Adresa redakcie: Fórum inštitút pre výskum menšín, Parková 4, 931 01 Šamorín. E-mail: csanda@foruminst.sk • Vydavateľ: Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín. IČO: 34 028 587. Zodpovedný: Károly Tóth riaditeľ • Tlačiarenská príprava: Kalligram Typography s.r.o., Nové Zámky • Tlač: Kanovits média s.r.o., Dunajská Streda • S finančným príspevkom ÚV SR • Náklad: 600 • Cena: 3 € • marec 2014 • Evidenčné číslo: EV 904/08 • ISSN 1335-4361 • Internet: <http://www.foruminst.sk>

törzsszavak a változatokkal sok szórakoztató tanulsággal szolgálnak. Csak a legfőbbet említtem: a 12, egymástól alig néhány kilométerre fekvő falu mennyi hangsorban nevezi meg ugyanazt a fogalmat. A falvak népe nyilvánvalóan befelé élt, s változatokat fejlesztett ki. A macska csikar vagy karmol, olykor egy-egy településen belül is így vagy úgy, aztán a macska nyāvog, nyāvikol, nyivākol, mājūkol, illetve dorombol, duruzsol, bögőzik, brűgőzik, muzsikāl, morog, morgātyūzik. A falvak hangállománya azonos: a labiális ā, az illabiális ā, a ly, a nyílt hosszú ē (méhē), illetve az *ej* kettőshangzó (meihek). Tüzetes számba vételük nem az én tisztem, összesítésük-rendezésük a szerzőre és recenzensére, Vörös Ottóra vár. Csak egy záró ötlet: érdemes volna megvizsgálni, miként viszonyul a medvesalji falvak tájnyelve egyfelől a szomszédos magyarországi palócságéhoz, másfelől a hanvai Igó Aladár reliktszerű gömöri idiómájához.

Köszönöm az egész felvidéki magyar közösség nevében, hogy Cs. Nagy Lajos professzor úr szakembereket nevel számunkra, hogy a gyakorlati kutató munkába is bevonja őket, köszönjük hitvesének, hogy részt vett az anyag föltárásában, s hogy a tanár úr asztalunkra tette ezt a minden tekintetben súlyos monográfiát. Kísérje életét, egész családjáét és további munkáját az Úr bő áldása. Tanár úr, köszönöm, köszönjük.

Koncsol László

Csernicskó István: Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010), Budapest, Gondolat Kiadó, 2013, 575 p.

Kárpátalja területe az elmúlt másfél évszázadban számos államalakulat részét képezte. Ennek hatásai természetesen megmutatkoztak a nyelvhasználatban is, hiszen az állami hovatartozással együtt változtak az államnyelvek is. Az említett időszak (1867–2010) nyelvpolitikájának alakulását és annak a helyi lakosság nyelvi és identitástudatára gyakorolt hatásait vizsgálja a közelmúltban *Államok, nyelvek, államnyelvek* címmel megjelent nagyszabású munkájában Csernicskó István, a

Hodinka Antal Intézet vezető nyelvésze, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektorhelyettese.

A kötet hét nagy fejezetből és számos alfejezetből áll. Az Előszóban a szerző a munka megírásának okairól, előzményeiről és nehézségeiről, valamint az önmagával kötött kompromisszumokról szól.

A Bevezetés két alfejezetre oszlik. A Probléma felvetése c. részből megtudhatjuk, hogy a vizsgált időszakban Kárpátalja mely államalakulatokhoz is tartozott. Emellett ismeretésre kerül a terület etnikai és nyelvi helyzete is. A szerző hangsúlyozza, hogy a terület etnikai sokszínűsége ellenére relatíve magas az egy nyelvűek aránya. A következő részben történelmi és népszámlálási adatok alapján kerül bemutatásra a kárpátaljaiak nyelvtudása. E fejezetből megtudhatjuk például azt is, hogy a 18–19. század során elsősorban a magyar nyelvi asszimiláció érvényesül. A 20. század során ez a nyelvi helyzet teljesen megváltozott. Ugyanakkor a szerző felhívja a figyelmet arra is, hogy az egyes népszámlálások alkalmával más és más kérdések vonatkoztak az egyének nyelvtudására, s ez valószínűsíthetően a kapott eredményeket is nagymértékben befolyásolta. Emellett hangsúlyozza azt is, hogy a kárpátaljaiak többsége esetében nem lehet „klasszikus” két nyelvűségről beszélni. Viszont e személyek egy nyelvű beszélőként való definiálása sem helyénvaló. (23–49. p.)

A *Nyelvpolitikai célok és törekvések a mai Kárpátalja területén (1867–1991)* c. fejezet első alfejezetében arra kapunk választ, hogy mi a nyelvpolitika, illetve hogy szükség van-e a nyelvpolitikára. Ezt követően pedig a mai Kárpátalja területének nyelvpolitikai korszakait ismerhetjük meg. Csernicskó István megjegyzi azt is, hogy a nyelvpolitikai korszakhatárok meghatározása igencsak nehéz feladat, s hogy a régió nyelvpolitikájának a bemutatása nem lehetséges az egyes államalakulatok egészére kiterjedő nemzetiségi, nyelvi és nyelvpolitikai törekvések érintése nélkül. Az egyes nyelvpolitikai korszakok létrehozásánál a szerző a történettudományi periodizációt veszi alapul. (53–60. p.)

A következő alfejezet az 1918-ig terjedő nyelvpolitika bemutatásával foglalkozik. A

korabeli Magyarország nyelv- és nemzetiség-politikai helyzetét a magyar nyelv dominanciája jellemzi. A magyar nyelv volt a törvényhozás, a hivatalok, a közigazgatás, a bíraskodás és az oktatás hivatalos nyelve, viszont a törvényeket a többi közösség nyelvén is közzé kellett tenni, s a községi tisztviselők a községbeliekkel való érintkezésben azok nyelvét voltak kötelesek használni. 1879-ben minden magyarországi népiskolában, 1883-ban a nemzetiségi középiskolákban, 1891-ben pedig a nem magyar nyelvű óvodákban is kötelezővé tették a magyar nyelv oktatását. 1907-től magyarul kell oktatni azokban az iskolákban, ahol a magyar tanulók száma eléri a 20%-ot. 1908-tól az ún. „hazafias tárgyak” (történelem, földrajz, állampolgári ismeretek) oktatása is magyar nyelvűvé válik. A rendelkezések eredményeképp az 1880-as és az 1910-es népszámlálás közötti időszakban 9,7%-al nőtt a magyarok aránya. A kisebbségek asszimilációját szolgálták a magyar hangzású utónevek anyakönyveztetését, illetve a településnevek magyarosítását elrendelő törvények is. (61–74. p.) A továbbiakban a helyi szláv lakosság nyelvi problémáival ismerkedhetünk meg, melyek forrása egyrészt a magyar állam által képviselt asszimilációs politika, másrészt pedig a helyi szláv lakosság és értelmiség saját nyelvi fejlődésüket érintő egységes elképzeléseinek a hiánya volt. A ruszin lakosság nemzeti és nyelvi felemelkedését gátolta az is, hogy a túlnyomórészt mélyszegénységben élő lakosság nem rendelkezett sem értelmiségi, sem pedig iparos osztállyal. A helyi görög katolikus papság sem beszélte a helyiek nyelvváltozatát, s így természetesen nem is lendíthette elő a népi kultúra fejlődését. A ruszin írásbeliség az egyházi szláv nyelv regionális elemekkel elegyített, kodifikálatlan változatára épült. A magyar kormányzat tankönyvek és szótárak készítésének a támogatásával járult hozzá a nyelvi fejlődéshez. Viszont szorgalmazta a cirill írásmódról a latinra való áttérést is, mellyel az egyre inkább kibontakozó orosz hatást kívánta ellensúlyozni. A helyi szláv lakosság helyzetének és az identitásuk alakulásának alaposabb megértése végett rövid kitekintés keretében ismertetésre kerül a szomszédos területek (Galícia és Bukovina)

helyzete is, hiszen e területek egyfajta példaként funkcionáltak a magyarországi szláv lakosság számára (61–110. p.)

A harmadik alfejezet Csehszlovákia nyelv-politikai törekvéseit mutatja be. Elsőként a politikai háttér felvázolása történik meg: a Podkarpatszka Rusz a saint-germain-i egyezmény szerint a köztársaság autonóm területe, mely törvényhozó hatalommal bír a nyelvhasználat, az oktatás- és vallásügy terén, valamint a helyi közigazgatás kérdéseiben. A köztársaság hivatalos nyelve a csehszlovák lett. Az 1923. június 8-án elfogadott 137/1923. számú törvény minden iskolában kötelezővé tette az államnyelv oktatását. Ugyanakkor az állam azokon a területeken, ahol a kisebbség száma elérte a 20%-ot, előírta a kisebbségi nyelvek használatát is. Ennek megfelelően Kárpátalja területén is két- és háromnyelvű feliratok jelentek meg. A szerző azonban felhívja a figyelmet arra is, hogy a járásbíróságok kialakításánál, valamint a mesterségesen létrehozott cseh kolóniákkal a kisebbségi területek feldarabolására törekedtek. Hasonló célokat szolgált az is, hogy az 1921-es népszámlálás során már nem az anyanyelv, hanem a nemzetiség került rögzítésre, s így 80 ezer, többségében magyar ajkú zsidó külön kategóriába került, aminek következtében jelentősen visszaesett a magyarok aránya. A nyelvi irányzatok című részben a szláv lakosság nyelvi problémái, pontosabban az egyes irányzatok (ruszofil, ruszinofil és ukranofil) polémiái és az általuk támogatott nyelvek standardizációs folyamatai, valamint a hivatalos nyelvvé tétel kérdésköre kerül bemutatásra. (111–156. p.)

A következő alfejezetben az 1939–44 között funkcionáló Kárpátaljai Kormányzóság nyelvpolitikai helyzetével ismerkedhetünk meg. A kormányzósághoz azok a kárpátaljai szláv többségű vidékek tartoztak, amelyek nem lettek bekapcsolva a magyar vármegyerendszerbe. A magyar hatóságok már 1938 novemberében elrendelték a magyar ajkúak anyanyelven történő oktatását, valamint a magyar nyelv tantárgyként való bevezetését a nemzetiségi iskolákba. Ugyanakkor a nemzeti-ségileg vegyes lakosságú vidékek magyar tannyelvű polgári iskoláiban heti két órában oktatni kellett a lokális kisebbség nyelvét is. A

6200/1939. sz. miniszterelnöki rendelet szerint a kárpátaljai területen az állam hivatalos nyelve a magyar és a magyar–orosz (ruszin), s előírja azt is, hogy a hivatalokhoz utóbbin is lehet fordulni, s hogy ilyen esetekben a választ is ezen a nyelven kell kiadni. Az állami intézmények feliratai és a hivatalos okiratok is két-nyelvűek lettek. Az állami alkalmazottak kötelesek ismerni a második államnyelvet is, s ehhez tankönyveket is biztosít az állam. Ugyanakkor elrendelték azt is, hogy a nem magyaros hangzású település- és családnevek magyarosításra kerüljenek. A magyar állam saját érdekeit szem előtt tartva véget vet a szláv nyelvi irányzatok vetélkedésének, s egyértelműen a ruszin mellett áll ki, amely egyfajta védműként is szolgál számára az orosz hatással szemben. A ruszin erkölcsi, politikai és anyagi támogatást is élvezett. Létrejött a Kárpátaljai Tudományos Társaság, mely nyelv-tanok (Marina-féle, Harajda-féle), történelmi, néprajzi és politikai vonatkozású írások segítségével járult hozzá a ruszin nyelvnek a többi szláv nyelvtől való elkülönüléséhez és fejlődéséhez. (157–192. p.)

Az ötödik alfejezetben *A Szovjetunió nyelvpolitikája* kerül bemutatásra. A fejezet első része a szovjet-ukrajnai nyelvi helyzet felvázolására tesz kísérletet. Ebből kiderül, hogy bár a Szovjetunióknak nem volt hivatalos államnyelve, s elvben minden tagköztársaság nyelve egyenlő volt, de az orosz gazdasági, politikai és hadászati okokból is privilegizált helyzetet élvezett, s így a nemzetek közötti érintkezés nyelvéné, vagyis egyfajta „lingua franca”-vá vált. A nemzetiségi nyelveken megjelenő sajtótermékek, rádió- és tv-adások az állami propaganda terjesztését szolgálták. A látszólagos nyelvi egyenlőség erős oroszosítási politikával társult. 1954-től minden iskolában már az első osztálytól kezdődően kötelezővé vált az orosz nyelv oktatása, a nem ukrán tannyelvű iskolák programjából pedig kikerült az ukrán nyelv. A következő részben a szovjet nyelvpolitika kárpátaljai vonatkozásait ismerteti a szerző. A helyi, korábban állami támogatást élvező ruszin lakosságot adminisztratív módszerekkel ukránná nyilvánították és az ortodox hitre való áttérésre kényszerítették (a görög katolikus egyházat betiltották). A többi kisebbségek

képviselőit munkatáborokba való elhurcolással próbálták megfélemlíteni. A nemzetiségi lakosság többségét az orosz nyelvű értelmiségek betelepítésével igyekeztek megszüntetni. Ennek következtében nőtt az orosz nyelv szerepe, s egyre több orosz vagy oroszul is oktató iskolát nyitottak. A helyi magyarságot az oktatás révén is megpróbálták a magyarországiaktól elválasztani, Kárpátalján a dőlt betűs írást, míg Magyarországon a zsinórirást oktatták. (193–233. p.)

A harmadik fejezet *A Független Ukrajna nyelvpolitikai törekvéseit* tárgyalja. A szerző az ország nyelvi helyzetét ismertelve megjegyzi, hogy az alkotmányban államnyelvként definiált ukrán nyelv minden tekintetben az orosz nyelv szerepeinek az elnyerésére törekszik. Ezt viszont nagymértékben akadályozza a Szovjetunióban szerzett állami és társadalmi pozícióit megőrző orosz lakosság. Ez pedig akár az ország nyelvi és politikai kettészakadásához is vezethet. Kitér a két nyelv aktív egymásra hatása folytán az orosz nyelv szó-készletén alapulva létrejött, jelenleg alacsony presztízzsel bíró nyelvváltozat, az ún. szurzsik ismertetésére is. A nyelvpolitikai aspektusok c. részben az ukrainai nyelvek használatára vonatkozó dokumentumok (Ukrajna Alkotmányának vonatkozó cikkelyei, Ukrajna Nyelvtörvénye, valamint a különböző nyelvpolitikai rendeletek) kerülnek bemutatásra. Emellett részletesen ismerteti a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartáját érintő vitákat és a ratifikáció körüli bonyodalmakat. A következő alfejezetben a kisebbségi nyelvhasználat jogi kereteit mutatja be a szerző, melyet elsősorban a nyelvek használatára vonatkozó ukrainai dokumentumok és a szomszédos országokkal kötött együttműködési szerződések befolyásolnak. Ezt az igazságszolgáltatás, a közigazgatási eszközök, a kulturális tevékenység és kulturális létesítmények, a gazdasági és társadalmi élet, valamint az oktatás során alkalmazható és alkalmazott nyelvhasználati rendelkezések alapos elemzése követi. A továbbiakban a kárpátaljai nyelvi helyzet sajátosságainak és nyelvpolitikai vonatkozásainak az ismertetése következik. Bemutatásra kerül a régió legnépesebb kisebbségeinek (magyar, román, szlovák,

cigány, német) nyelvi és oktatási helyzete, majd az őket a 2008-ban bevezetésre kerülő független érettségi vizsgák miatt ért negatív diszkrimináció is. Ezt követően a településnevek változásairól és az abban nyújtott magyarországi támogatásokról is szól. A következő alfejezetben a ruszinok és a ruszin nyelv kapcsán megjegyzi, hogy Ukrajna a Szovjetunió hagyományait követve nem ismeri el sem a ruszin nemzetiséget, sem a ruszin nyelvet. Csernicskó István a független Ukrajna politikai vezetésének nyelvpolitikai játszmáit áttekintve megjegyzi, hogy a nyelvi helyzet rendezésének kérdése általában csak a választási kampányok során kerül előtérbe, s a rendezés ígérete is általában csak politikai kampányfogás. A magyarság nyelvi helyzetének javítására szolgáló alternatívaként említi a Tisza-melléki járás létrehozásának tervét. A fejezet zárásaként az autonómia létrehozásának jogi lehetőségeit ismerteti. (238–351. p.).

A következő fejezet *A nyelvpolitika hatása a nyelvoktatásra, nyelvvelsajátításra*. A nyelvpolitika és a nyelvoktatás kapcsolatáról szólva megjegyzi, hogy az egymást követő államalakulatok rendre más és más oktatáspolitikát képviseltek, melyek révén folyamatosan változtak az oktatandó nyelvek is. Részletesen ismerteti a ruszin nyelv korabeli oktatási helyzetét (a Szovjetunió és Ukrajna ugyanis nem ismeri el), valamint az 1991-től államnyelvi funkciót betöltő ukrán nyelv kisebbségi iskolákban való oktatásának a hiányosságait. Ezt követően a nyelvoktatás színvonalának javítása érdekében tett lépések kapcsán megjegyzi, hogy az állam ez irányú intézkedéseinek a hiányában a feladat megoldásával helyi szakmai és civil kezdeményezések próbálkoznak. Majd egy 11 pontból álló ajánlást fogalmaz meg a kisebbségi iskolákban folyó államnyelvoktatás hatékonyabbá tételére. Az államnyelven való tanulásról és annak hatásáról szólva megjegyzi, hogy a Magyarország által folyósított oktatási-nevelési támogatások odaítélésének a mechanizmusa (vagyis, hogy azok a tanulók is megkaphatják, akik ukrán tannyelvű iskolába járnak, de részesülnek anyanyelvi oktatásban is) még inkább hozzájárul a kisebbségi iskolákat érintő tanulói létszámcsökkenéshez. Végezetül felteszi a kérdést, hogy mi áll az

ilyen nyelv- és oktatáspolitikai háttérében. (356–429. p.)

Az ötödik fejezet *A kárpátaljai nyelvpolitika tágabb kontextusait* vizsgálja. A különböző államok nyelvpolitikájának a közös vonásait elemezve megjegyzi, hogy „a nyelvpolitika valódi törekvése nem a szimmetrikus többnyelvűség kialakítása, hanem az államnyelv pozícióinak erősítése, a kisebbségek alacsony szintű, asszimilációs célú kétnyelvűségének a kialakítása, mely hosszabb távon nyelvcserehez vezet”. (441. p.) A kárpátaljai és a többi határon túli magyar kisebbség nyelvi helyzetének összevetése során a szerző számos hasonlóságot figyel meg, melyek elsősorban abból adódnak, hogy az ausztriai magyarság kivételével mindegyik közösség szovjet befolyás alá tartozott, s hogy nyelvhasználati lehetőségeik elsősorban a privát szférára és a kulturális életre korlátozódtak. Ezt követően részletesen ismerteti a határon túli magyar kisebbségeket érintő magyarországi nyelv- és támogatáspolitikát is, külön kitérve a 2010-ben elfogadott kedvezményes honosítási törvény jelentőségére. Felhívja viszont a figyelmet arra is, hogy a Magyarországgal létesített jogi kapcsolatok (munkavállalás, tanulás, vagy épp a honosítás) során a kárpátaljai magyaroknak számos névhasználati akadállyal is szembe kell nézniük. A problémák lehetséges megoldására ajánlásokat is megfogalmaz. Kiemeli, hogy a határon túli magyarság nyelvének megőrzéséhez és fejlődéséhez a Magyar Állam koncentrált nyelvpolitikája mellett a magyar nyelv használati lehetőségeinek a kiszélesítése van szükség, vagyis arra, hogy a magyar nyelv regionális nyelvi státuszt kapjon, s hogy a közigazgatásban való alkalmazásához szükséges feltételek is biztosítva legyenek. (433–471. p.)

A hatodik fejezet az *Esélyek és lehetőségek a kárpátaljai magyar nyelvi helyzet befolyásolására*. A legfontosabb célként Csernicskó István itt az anyanyelvi iskolahálózat megőrzését jelöli meg, mégpedig olyan formában, hogy az a központosított oktatási rendszer részeként is közvetíteni tudja a speciális kisebbségi értékeket. Hiszen „az anyanyelvi oktatás nélkül a magyar nyelv funkcionális visszaszorulása és tévesztése elkerülhetet-

lenné válik” (480. p.), ami a közösség asszimilációjához vezet. Viszont arra is figyelmeztet, hogy az anyanyelvi oktatás csak akkor szolgálhatja az integrációt, ha az államnyelv oktatását is hatékonyan el tudja látni. Ennek hiányában a szegregáció eszközévé válhat. (475–499. p.)

A hetedik *Összefoglaló* fejezetben röviden újra áttekintésre kerül a vizsgált korszak államainak a nyelvpolitikája. A ruszin nyelv kérdése kapcsán kitér a nyelv és nyelvjárás elkülönítésének a nehézségeire is. Zárószóként megjegyzi, hogy a régióban az „esetleg kialakuló etnikai vagy nyelvi konfliktusok könnyen tovább gyűrűzhetnek”, s hogy ennek elkerülése végett is fontos a nyelvi, nemzeti és felekezeti kérdések megfelelő rendezése. (530. p.)

A fentebb bemutatott nagyszabású munka már a címében is sokat ígér, de az ígérteknél jóval többet ad az olvasónak. A vizsgált korszak nyelvpolitikájának bemutatása mellett mindig igyekszik az eseményeket a nemzetközi tendenciákkal egybevetni, párhuzamba állítani, s ahol lehetséges (pl. a kárpátaljai magyar tannyelvű oktatási intézményekben folyó államnyelvoktatás hatékonyabbá tétele kapcsán), ott ajánlásokat is megfogalmaz. A kötet értékét tovább növelik a benne szereplő dokumentumok, térképek és táblázatok, valamint a gazdag irodalomjegyzék is.

Gazdag Vilmos

Csernicskó István: Államok, nyelvek, államnyelvek: nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010). Budapest, Gondolat Kiadó, 2013, 575 p.

Azt a régiót, melyet ma Kárpátaljaként ismerünk, számos legenda övezi, noha a különböző tudományterületek meglehetősen nagy tudáskészletet halmoztak fel róla, s ezek az ismeretek folyamatosan gyarapodnak. A mindössze 12 800 négyzetkilométeren legalább kilenc nyelvvél (ruszin, ukrán, magyar, jiddis, cigány, német, román, szlovák, orosz), három írásrendszerrel (latin, cirill és héber) találkozhatunk. Csernicskó István legújabb monográfiája, amely *Államok, nyelvek, államnyelvek:*

nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010) címmel 2013-ban jelent meg a budapesti Gondolat Kiadó gondozásában, az ebben a régióban alkalmazott nyelvpolitikai törekvések történetét mutatja be csaknem 600 oldal terjedelemben. A szerző a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója, az intézményen belül működő nyelvészeti kutatóműhely, a Hodinka Antal Intézet alapító vezetője, a szociolingvisztikai kutatások úttörője Kárpátalján, a kárpátaljai magyar társasnyelvészeti iskola létrehozója.

A terjedelmes kötet jól áttekinthető részekre tagolódik, ábrák és képek sokasága segíti a megértést, a tájékozódást, s azt is, hogy az olvasó újabb és újabb lendületet kapjon az olvasás folytatásához. A szerző végigvezeti az olvasót Kárpátalja nyelvpolitika-történetén a 19. század utolsó harmadától napjainkig, és közben szinte megtanítja megérteni ennek a kis földrajzi területnek azokat a sajátosságait, amelyek a mindenkori hatalom képviselői számára központi kérdéssé tették a hivatalos és a vernakuláris nyelvek kezelését ebben a periférikus, gazdaságilag erősen elmaradott, ám stratégiaiilag mégis fontos régióban.

Az előszóban a szerző megfogalmazza azokat a dilemmáit, melyek a kötet tervezése, szerkesztése közben merültek fel benne, és sorra veszi azokat a kompromisszumokat, amelyeket meg kellett kötnie ahhoz, hogy megszülessen a könyv. Ily kompromisszum volt például a kutatás földrajzi és időbeli kereteinek kijelölése. A vívódó szerző, aki semmilyen elemzést, kutatást nem tart lezártnak, hanem egy szakasznak – jelentőségét pedig ítélje meg a felhasználó –, üdítő és külön figyelemre méltó jelenség.

A kötet tárgya a ma Kárpátaljaként ismert régiónak többé-kevésbé megfeleltethető területre 1867 és 2010 között vonatkoztatott különböző állami nyelvpolitikai gyakorlatok bemutatása. Az olvasó számára megdöbbentő lehet, hogy bár számos nemzetiség és nyelv él hagyományosan a mai Kárpátalja területén, az itt élők jelentős része csak anyanyelvén kommunikációképes. A legutóbbi, 2001-es ukrán census adatai szerint például a kárpátaljaiak 63%-a vallotta egynyelvűnek magát. A világ országaiban megszokott gyakorlatokkal ellen-